

НОВОРОДОВСЬКИЙ
Валерій Вікторович,
аспірант Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки
НААН
(м. Київ)

**НАПРАЦЮВАННЯ ПРОЕКТІВ
ПРИРОДНИЧО-СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ УАН
У ПЕРІОД ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ
(липень-листопад 1918 р.)**

Досліджуються основні проекти Комісії з утворення УАН щодо формування інституцій природничо-сільськогосподарського напрямку при Академії. Здійснено спробу розкрити вплив фундаторів УАН на утворення окремих академічних кафедр, установ та інституцій. У статті висвітленні основні проблеми, з якими зіткнулися члени Комісії з утворення УАН, зокрема щодо формування структури фізико-математичного відділу. У межах хронологічного періоду діяльності Комісії з утворення УАН, з липня до листопада 1918 року, здійснено дослідження науково-організаційної роботи фундаторів Академії, що проводилася в умовах розбудови Української держави. Внаслідок цього діяльність Комісії проводилася у надзвичайно короткі терміни. Комплексний аналіз джерел дозволяє розкрити еволюцію поглядів фундаторів УАН на формування мережі академічних установ фізико-математичного відділу, головним завданням яких було науково-дослідна робота у галузі сільського господарства.

Ключові слова: *прикладне природознавство, інституція, комісія, підкомісія, проекти.*

Исследуются основные проекты Комиссии по образованию УАН относительно формирования институций естественно-сельскохозяйственного направления при Академии. Была осуществлена попытка раскрыть влияние основателей УАН на образование отдельных академических кафедр, учреждений и институций. В статье указываются основные проблемы, с которыми столкнулись члены Комиссии по образованию УАН, в частности относительно формирования структуры физико-математического отдела. В пределах хронологического периода деятельности Комиссии по образованию УАН, с июля до ноября 1918 года, осуществлено исследование научно-организационной работы основателей Академии, которая проводилась в условиях развития Украинского государства. Впоследствии этого

деятельность Комиссии проводилась в чрезвычайно короткие сроки. Комплексный анализ источников позволяет раскрыть эволюцию взглядов основателей УАН на формирование сети академических учреждений физико-математического отдела, главным заданием которых было научно-исследовательская работа в отрасли сельского хозяйства.

Ключевые слова: прикладное естествознание, институция, комиссия, подкомиссия, проекты.

Major projects of Committee of UAS formation education institutions on the formation of natural agricultural direction at the Academy are investigated. Was made an attempt to reveal the impact on UAS founders on formation the separate academic departments, agencies and institutions. The article highlights the main problems faced by members of Committee of UAS formation, including the formation of structure of physics and mathematics department. Within the chronological period of activity of the Commission on formation the UAS, from July to November 1918, is made the research of the scientific and organizational work of the founders of the Academy that conducted in conditions of development of Ukraine (Ukrainian state). Therefore, the Committee's work was carried out in a very short terms. Comprehensive source analysis reveals the evolution of UAS founders' views on formation of a chain of academic institutions of physics and mathematics department, main task of them was research work in the branch of agriculture.

Keywords: applied science, institution, committee, subcommittee, projects.

Революційні події 1917 року активізували процеси українського державотворення. У складний період, від початку Лютневої революції і до гетьманського перевороту у квітні 1918 року, Центральна Рада намагалася здійснити розбудову України та відродження мови і культури. У планах ЦР було створення координуючого академічного центру, який повністю охопив би всю науково-дослідну роботу на території УНР. Проте становлення Української академії наук відбулося лише після приходу до влади гетьмана П. Скоропадського, який повністю підтримував ідею утворення цієї установи.

Метою даного дослідження є аналіз проектів утворення інституцій природничо-сільськогосподарського напрямку у структурі Української академії наук, вироблених Комісією з утворення УАН.

Процес становлення українського академічного центру розпочався зі створення спеціальної Комісії з вироблення законопроекту про заснування УАН. Утворена з ініціативи Міністра народної освіти та мистецтва М.П. Василенка Комісія повинна була координувати і скеровувати процес

розвитку науки в Україні. Однак ще до початку її діяльності, під час листування між М.П. Василенком та В.І. Вернадським були розроблені перші кроки становлення Української академії наук. Вернадський відразу ж зазначив, що першими інституціями, які мали б почати власну діяльність при Академії, повинні бути статі відділи української мови, літератури та історії, а також ті відділи, які були б пов'язані із вивченням продуктивних сил [3, с. 191].

Ще в травні 1918 року В.І. Вернадський розпочав планування майбутньої структури УАН, отримуючи при цьому повну політичну та фінансову підтримку уряду Скоропадського. Першими інституціями, на думку вченого, мали б стати Національна бібліотека при академії (у фондах якої повинна зберігатися і сільськогосподарська література), Геологічний комітет, Кафедра мінералогії, відділ історії українських та слов'янських мистецтв та інші науково-дослідні установи [25, с. 86]. Значну увагу, на думку В.І. Вернадського, потрібно було приділити утворенню інституцій, дослідження яких повинно зосереджуватися на прикладних науках. У листах до М.П. Василенка академік висловив власні погляди щодо принципів побудови майбутньої установи і наголосив на необхідності створення ряду установ, відділів, інститутів, пов'язаних з вивчення виробничих сил країни. В.І. Вернадський першим із істориків науки розумів Академію наук як особливий соціальний інститут, розкрив значення академічної організації науки, показав переваги та прогресивні риси академій, що трансформувалися в наукові центри на державних засадах, довів ефективність такої форми організації національної науки в умовах, коли зростає значення природничих наук для економічного поступу та гуманітарних – для національного самоствердження [4, с. 52]. У створенні Української академії наук важливу роль відіграв гетьман Павло Скоропадський, який повністю підтримував концепцію В.І. Вернадського та ініціативу М.П. Василенка. Про це він зазначав у власних «Спогадах». Зокрема, Скоропадський підкреслив важливу деталь, що головна увага фундаторів академії була спрямована на формування фізико-математичного відділу з підрозділом прикладного природознавства [23, с. 234]. Після зустрічі з

гетьманом, В.І. Вернадський зазначив, що, незважаючи на відносно низький рівень розуміння, П. Скоропадський був прихильником ідеї побудови наукового координуючого центру в Українській державі.

Відразу ж після зустрічі В.І. Вернадського з П. Скоропадським, розпочинається робота Комісії з утворення УАН. Фактично вона розпочала роботу 9 липня 1918 року. Її члени, розуміючи, що мають працювати у досить стислі терміни, відразу ж приступили до розгляду нагальних питань стосовно побудови майбутньої Академії. Голова Комісії уже на першому засіданні окреслив ключові завдання та напрями, які мала б розробляти Українська академія наук. Зокрема, В.І. Вернадський наголосив на потребі створення інституцій природничого напрямку: Фізичний інститут, Біологічний дослідний інститут (з прикладним відділом), Хімічну лабораторію (з прикладним відділом), Мінералогічний інститут (з прикладним відділом). Для вивчення саме природних багатств необхідно було, на думку голови Комісії, утворити окремий відділ прикладного природознавства – відділ, який у період політичної нестабільності та військових дій мав стати каталізатором розвитку країни після розрухи.

У процесі діяльності Комісії з утворення УАН була викладена пропозиція утворення чотирьох відділів: 1) історико-філологічного; 2) фізико-математичного; 3) економіко-юридичного; 4) прикладного природознавства. Досить схожими у напрямі діяльності були відділи фізико-математичний та прикладного природознавства. Проте між ними існувала й різниця, яка, згідно з міркуваннями фундаторів УАН, полягала як у самих наукових проблемах, що досліджуватимуться майбутніми відділами, так і в особливостях можливого використання на практиці результатів цих досліджень. Тож, відповідно, перший з названих відділів мав зосередитися на теоретичних наукових напрямках, а другий, як видно з самої його назви – на прикладних [8]. Однак, не зважаючи на важливість утворення окремого відділу прикладного природознавства, фундатори УАН зійшлися на думці стосовно створення фізико-математичного відділу з підрозділом прикладного природознавства. Однією з головних причин

об'єднання цих інституцій була потреба в значній кількості академіків, яких в той час не вистачало [8]. Крім того, під час подальших засідань науковці зробили висновок, що формування двох таких різних відділів спричинило б дублювання функцій. Зважаючи на те, що фінансування установи було обмежене, члени Комісії прийняли рішення про створення одного відділу, який мав об'єднати теоретичні та прикладні природничі науки [8].

Утворивши підкомісії відповідно до відділів, науковці розпочали розробку основних інституцій та принципів їх функціонування. Відразу ж на перших засіданнях фізико-математичної підкомісії науковцями пропонувалися ідеї створення ряду інституцій природничо-сільськогосподарського напрямку. Представники вищезгаданої підкомісії зазначали, що формування окремого класу наук прикладного природознавства було необхідним для дослідження та раціонального використання природних багатств України. Тому значну увагу вони приділяли розподілу інституцій між прикладним та теоретичним підрозділами. Чітка структура підрозділу прикладного природознавства була викладена в записках С.П. Тимошенка, який у свій час разом з В.І. Вернадським виступав за формування інституції прикладного природознавства як окремого відділу УАН. Вчений вважав, що найбільш раціональний розподіл кафедр мав бути таким: до напрямку технічної механіки повинні були входити кафедри прикладної та будівельної механіки; до технічної фізики – електротехніки та теплотехніки; до прикладної хімії – хімії поживних матеріалів, мінеральних матеріалів металографія. Професор С.П. Тимошенко підкреслив необхідність утворення науково-дослідних кафедр з геології, прикладної зоології та ботаніки [17, с. 114]. Всього мало бути 10 кафедр. Обґрунтовуючи ідею створення підрозділу прикладного природознавства, Тимошенко С.П. наводить приклад розвитку прикладних наук у США, де було сформовано у цьому напрямі ряд інститутів та лабораторій, головною метою яких є дослідження природних багатств країни. Професор наголосив, що значна кількість інституцій проводить наукові розробки у галузі сільського господарства [24, с. 80]. Тому вчений наголошує на необхідності функціонування підрозділу прикладного

природознавства при фізико-математичному відділі. Головними завданнями, які мав би виконувати вищезгаданий підрозділ, С.П. Тимошенко називав: 1) допомога у розвитку науки у найширшому розумінні; 2) вивчення природних багатств країни; 3) пошук способів раціонального використання природних багатств країни; 4) підготовка кадрового забезпечення у вищій школі [24, с. 82]. Записка професора С.П. Тимошенка відіграла значну роль у формуванні підрозділу прикладного природознавства. Посилаючись на досвід розвинених країн Європи та США, вчений обґрунтував важливість взаємозв'язку теоретичної науки з прикладними знаннями, оскільки тоді вже світовий досвід довів, що така співпраця є особливо плідною. По суті, науковець виклав у записці ідею координуючої ролі Академії в справі об'єднання галузі науки і техніки, що стала ключовою при формуванні фізико-математичного відділу [24, с. 82]. Ідеї професора С.П. Тимошенка підтримали більшість представників Комісії, оскільки фундатори УАН розуміли ключову роль прикладних наук в розвитку держави.

Поділяючи погляди професора С.П. Тимошенка у необхідності створення окремого підрозділу наук прикладного природознавства, інший член комісії В.Г. Шапочников подав власний розподіл кафедр. Вчений у власній записці сформував 5 головних груп: прикладна фізика, прикладна механіка, механічна технологія, хімічна технологія, прикладна біологія. Кожна з них мала включати в себе по дві кафедри. Останні були безпосередньо пов'язанні з сільськогосподарською науково-дослідною справою. Науковець виокремив у групі «хімічна технологія» дослідження у напрямі виробництва штучного мінерального добрива, який практично розв'язував проблему підвищення урожайності. У групі прикладної біології він підкреслив необхідність дослідження у галузі акліматизації рослин і тварин та інтенсифікації сільського господарства [14, с. 115–116]. В.Г. Шапочников підкреслив, що «бажаним та доцільним поширити представництво дисциплін агрономічних і медичних, але для цього треба було б вийти поза межі 10 кафедр, призначених для Відділу прикладних наук» [14, с. 116].

У ході наступних засідань фізико-математичною підкомісією була остаточно окреслена структура інституцій природничо-сільськогосподарського напрямку: у фізико-математичному відділі мала бути утворена кафедра сільськогосподарської біології, де мали б вивчатися такі науки як селекція та генетика, лісництво, землеробська хімія, садівництво та городництво, загальна патологія та патологічна анатомія [13, с. 130]. Кафедра, згідно з проектами фундаторів УАН, мала стати основною у здійсненні дослідження у галузі сільського господарства при Українській академії наук. У записці про відділ фізико-математичних наук зазначено, що необхідно повністю створити взаємозв'язок з організацією при Міністерстві Земельних справ, яка утворить ряд науково-дослідних установ і виключно займалася б дослідною справою у сільськогосподарському напрямі науки. [13, с. 134]. У Міністерстві урядовці замислювались над створенням органу, який би здійснював координацію науково-дослідної роботи у сільському господарстві. Такий орган повинен був охопити всі науково-дослідні установи, що на той час діяли на території України. Сам орган повинен був здійснювати власну діяльність у різних напрямках сільськогосподарської науки для практичних потреб галузі. Тому майбутній Академії потрібно було налагодити співпрацю з урядовим органом для раціонального використання результатів дослідження.

Крім науково-дослідних кафедр планувалося створити й інші наукові інституції. Зокрема, Комісія отримала на розгляд записки з пропозиціями утворити Фізичний інститут, Хімічну лабораторію, Музей та Інститут мінералогії, Кафедру географії, Геодезичний інститут, Лабораторію експериментальної зоології, Зоотомічну лабораторію, Зоологічний музей, Акліматизаційний сад, Ботанічний музей та Ботанічний сад, мережу біологічних станцій та ряд інших інституцій прикладного природознавства, значна частина яких повинна була вирішувати проблеми, пов'язані з галуззю сільського господарства [9]. Варто зазначити, що Ботанічний та Акліматизаційний сади, яким за рішенням Комісії відводилося вагоме значення, мали бути утворенні позачергово, разом з Геодезичним та Фізичним

інститутами. Акліматизація нових видів рослин і тварин, на думку професора М.Ф. Кащенко, «з незапам'ятних часів, дала вже в сей час величезні наслідки» [15, с. 100]. Вчений навів приклад корисності для господарства країни завезених нових порід тварин та видів рослин. А тому Комісія, зважаючи на важливість акліматизації та натуралізації для відновлення у майбутньому економіки країни, винесла рішення про першочерговість утворення Акліматизаційного саду. Професор О.В. Фомін наполягав на необхідності створення Ботанічного саду, як науково-дослідної установи при УАН. Вчений підкреслив важливість утворення саме такого саду, що дозволить проводити дослідження законів спадковості серед рослинного світу [16, с. 105]. Дослідження генетики рослин відіграло важливу роль у виведенні нових сортів культурних рослин. Таким чином, Ботанічний сад мав стати ділянкою розвитку такої важливої для сільського господарства науки, як селекція.

Фізико-математична підкомісія в структурі Комісії з утворення УАН, займаючись розглядом записок про структуру майбутнього відділу, прийняла рішення про побудову на базі Одеської обсерваторії Геофізичного інституту. Ініціаторами утворення даного закладу були одеські геофізики, які у записках обґрунтували потребу утворення названої інституції. Геофізичний Інститут мав вирішувати ряд питань, пов'язаних із сільським господарством: по-перше, через метеорологічну сітку обсерваторії мав здійснюватись моніторинг за кліматичними умовами; по-друге, члени комісії усвідомлювали, що даний заклад зможе вирішити проблеми із засухою у степовій Україні [19].

На першому засіданні названа підкомісія вирішувала питання щодо хімічної лабораторії з відділенням прикладної хімії. Член підкомісії професор хімії Київського університету О.В. Сперанський обґрунтував важливе значення утворення такої інституції, діяльність якої буде спрямована як для військових потреб, так і для мирних цілей. Вчений зазначив, що хімічна промисловість набула значного розвитку у роки Першої світової війни, однак на його думку, «раціонально використати для мирних цілей те, що готувалося до війни можливо при певному рівні розвитку хімічної науки, для чого необхідна

солідно поставлена інституція при Академії наук» [18, с. 40–41]. Хімічна лабораторія мала здійснювати науковий пошук у сфері удобрення ґрунтів з метою підвищення рівня врожаю. Залишки речовин, які призначалися на військові потреби, О.В. Сперанський запропонував перетворити для мирних потреб, зокрема нафталін, фенол, аміачна вода можуть дати для сільського господарства азотисте добриво. Тому постала необхідність утворення Хімічної лабораторії та відділу прикладної хімії при ній [10, с. 83–84]. Остаточно лабораторія була сформована В.І. Вернадським у 1918 році і стала першою у історії світового природознавства інституцією, що займалася дослідженням живої речовини [18, с. 42]. Схожу мету мала кафедра прикладної хімії при УАН, яка повинна була проводити дослідження на військовій продукції (аміачна селітра, сірчана кислота) для використання її у сільському господарстві в якості добрив. У проектах фізико-математичної підкомісії підкреслювалася важливість створення ще однієї кафедри, яка б займалася науково-дослідною роботою лише у аграрній галузі, – кафедри сільськогосподарської технології, яка, у свою чергу, була поділена на відділи: пивоварство, горільництво і виноградарство [13, с. 133].

Серед записок членів Комісії варто відзначити ідеї П.А. Тутковського щодо створення при Українській академії наук кафедри географії. Інституція, як вважав вчений, мала здійснювати дослідження літосфери, гідросфери, біосфери та атмосфери на території України. П.А. Тутковський зазначив, що дослідження географічних особливостей країни було здійснено лише у північно-західному краї. А тому кафедра повинна була наладити систематичне дослідження на всій території України. Професор підкреслив, що дослідження географії України може стати корисним для розвитку сільськогосподарської галузі [11, с. 92–93]. При кафедрі планувалося створити товариства, головним завданням яких було пристосування знань з географії до галузей теоретичного природознавства, сільського господарства, медицини. Вчений вважав, що Географічний інститут, який мав би функціонувати при УАН, вирішить ряд важливих наукових питань, які будуть використанні на практиці, у тому числі і

в сільському господарстві. Зокрема це стосувалося гідрогеологічних та кліматологічних досліджень, результати яких стали б підґрунтям для сільськогосподарської науки.

Сільськогосподарська біологія входила в цикл прикладних біологічних наук і, згідно з проектами Комісії, 2 кафедри повинні були здійснювати дослідження у цій галузі. Дослідження у вказаній інституції мало б проводитись у таких напрямках, як генетика, селекція, землеробська хімія, землеробська біологія, зоотехнія (рибоводство, бджільництво, кролиководство) та рослинництво (садівництво та городництво, лісництво). У записці професора Г.Н. Висоцького пропонувалося утворити кафедру прикладної ботаніки, або, як зазначив учений, фітостроматології (наука про рослинний покрив). Обґрунтувавши наукове та практичне значення вищезгаданої інституції, науковець сформував власне бачення її структури: 1) відділ вивчення життєвого оточення; 2) відділ вивчення компонентів рослинного покриву; 3) відділ вивчення рослинних посадок (фітокенологія); 4) відділ сільськогосподарської культури. Останній названий структурний компонент кафедри мав здійснювати наукові розробки у таких напрямках: 1) меліорація, обробка та удобрення ґрунту; 2) культурне сортознавство та селекція; 3) акліматизація та натуралізація [2, с. 58–59]. Кафедра прикладної ботаніки фактично мала здійснювати наукову діяльність у взаємозв'язку з іншими інституціями при УАН. Проте, професор Г.Н. Висоцький намагався переконати, що створення окремої інституції, яка б займалася дослідженням рослинного покриву, буде досить важливою для держави, яка є сільськогосподарською. Пояснював учений це тим, що нові знання, які будуть використанні на практиці, дозволять збільшити рівень врожайності та стійкість культур до різних подразників, що у свою чергу збільшить прибутки Української держави від сільського господарства [2, с. 58].

Ще одним важливим проектом Комісії з утворення УАН було створення Інституту експериментальної ботаніки при фізико-математичному відділі. Створення такого закладу мало б вирішити ряд прикладних завдань пов'язаних,

з сільським господарством. Як зазначав у записці «З приводу проекту заснування Інституту експериментальної ботаніки при Української академії наук» професор Є.Ф. Вотчал, інституція охоплює дослідження у сфері морфології, акліматизації, фізіології та генетики [7, с. 67]. Проте вчений у записці акцентував увагу на експериментальній фізіології, оскільки інші галузі експериментальної ботаніки стали об'єктом дослідження інших установ за проектами Комісії з утворення УАН. Професор наголошував, що для максимальної функціональності установи, інститут повинен мати у власному розпорядженні сад, оранжерею та лабораторію з усіма умовами [7, с. 68–69]. Крім того, вчений надав на розгляд Комісії пропозиції про утворення окремих наукових закладів, що повинні підпорядковуватися інституту, з метою здійснення науково-дослідної роботи в різних природних середовищах. У ній вчений підкреслив значення розвитку експериментальної ботаніки та створення спеціальних установ в умовах лісу, степу, на пісках та озерах. При цьому він зазначив, що це потребуватиме значних коштів [6, с. 71]. Асигнування значного фінансового ресурсу на утворення сітки наукових установ при Інституті експериментальної ботаніки мало стати поштовхом у розвитку генетики, селекції і фізіології. За таких умов, вчені досить швидко могли б знайти рішення щодо покращення врожайності чи створення стійких видів сільськогосподарських рослин. Проте, через важку політичну обстановку значну частину коштів уряд надавав військовим установам, що спричинювало значно менші асигновки в область науки. Тому заснування Інституту експериментальної ботаніки разом з сіткою наукових закладів було відкладено через значні фінансові затрати.

Значна увага приділялася створенню сітки біологічних станцій. Проект створення відповідних наукових установ викликав обмін думками серед науковців. Зокрема, професор В.М. Арнольдї наголошував на потребі організації дослідження басейну Азовського моря. Ці дослідження стосувалися здебільшого гідрології [1, с. 75–76]. Виходячи з необхідності дослідження та раціонального використання природних ресурсів в басейні Дніпра, Є.Ф. Вотчал

та О.В. Фомін додали, що такі установи потрібно створити на Дніпрі, поблизу Києва. Крім того, науковці підкреслили взаємозв'язок гідробіологічних станцій з агрономією та лісництвом [5, с. 77–78]. Є.Ф. Вотчал та О.В. Фомін висловили підтримку ідеї В.М. Арнольдї стосовно подальшого функціонування Північно-Донецької станції при УАН та створення при академії кафедри гідробіології [5, с. 78]. Вона мала зорганізувати та координувати науково-дослідну роботу сітки біологічних та гідрологічних установ. Науковці розуміли велике значення для сільського господарства дослідження у сфері гідрології та гідробіології, а тому наполягали на розвитку сітки біологічних станцій.

Варто зазначити, що Комісія окремо розглядала утворення кафедри сільськогосподарської економіки у відділі соціальних наук УАН. Інституція займалася вивченням економічних процесів у галузі сільського господарства. Практично кафедра повинна була прораховувати вигоду для держави від аграрного господарства [12, с. 137–138]. Для держави з аграрною економікою вищезгадана інституція стала б основним дорадчим органом у Міністерстві фінансів Української держави.

Фундатори УАН здійснювали роботу в умовах складної політичної ситуації, зумовлену окупацією українських земель німецькими та австрійськими військами та активізацією повстанських рухів проти іноземних армій. Через це Комісія працювала у надзвичайно короткі терміни. Незважаючи на це, за період з 9 липня по 17 вересня 1918 року діяльність комісії принесла вагомі плоди, які згодом вилилися у Статут УАН. 9 жовтня 1918 року затверджено штати та кошторис академії [20, с. 25]. Згодом, 12 жовтня було сформовано проект Закону про заснування Української академії наук у Києві, у якому обґрунтовувався кошторис закладу до 1 січня 1919 року. М.П. Василенко склав пояснювальну записку до цього проекту закону, у якій він підкреслив велике значення УАН у державотворчому процесі, а також пояснив рішення Комісії щодо утворення саме такої структури Академії та зазначив, чим буде кожна структурна інституція займатись. Значну увагу у записці було приділено саме класу прикладного природознавства фізико-математичного відділу.

Міністр народної освіти відзначив той факт, що комісія не наважилася відокремити прикладний напрям природознавчих наук від фізико-математичних. В даному випадку існували свої причини, зокрема у прикладному природознавстві поєднанні «дуже неоднакові парости знаття зв'язані з технікою, промисловістю, сільським господарства, медициною» [21, с. 155]. А тому для раціонального функціонування даного окремого відділу потрібно багато академіків. У складних фінансових умовах, пов'язаних з напруженою політичною обстановкою, стало очевидно, що створення окремого відділу прикладного природознавства обтяжив скарбницю Української держави. У той час влада Скоропадського трималася на німецькій та австрійській арміях, що зумовлювало невдоволення населення та активізацію повстанських рухів. Тому прерогативою держави стало утримання іноземних військ та власних збройних сил, на що виділялися значні кошти. У такій ситуації, члени Комісії прийняли раціональне рішення щодо утворення при фізико-математичному відділі підрозділу прикладного природознавства.

Остаточно УАН постала після затвердження Гетьманом Павлом Скоропадським «Закону про заснування Української академії наук у місті Києві» 14 листопада 1918 року. Попри велику кількість проектів інституцій природничо-сільськогосподарського напрямку, остаточно спочатку постали Ботанічний та Акліматизаційні сади, Геофізичний інститут, які на рівні з Фізичним, Геодезичним інститутами мали велике практичне значення. Всі інші проекти планувалося втілити у життя у наступні роки. Та через складну політичну ситуацію і часті зміни влади вони лишалися на папері протягом тривалого часу.

Отже, члени Комісії з утворення УАН від початку роботи розуміли потребу в розвитку прикладного природознавства. У результаті їх напрацювань прийнято рішення про утворення низки природничо-сільськогосподарських інституцій, які мали вирішити основні практичні проблеми країни. Зокрема, це були Акліматизаційний та Ботанічний сади, Геофізичний інститут, Хімічна лабораторія, кафедри сільськогосподарської технології та прикладної хімії, дві

кафедри сільськогосподарської біології та Кафедра сільськогосподарської економіки. Відповідно до записок та проектів Комісії, саме вони мали стати фундаментом для подальшого розвитку сільськогосподарської науки в Українській державі.

Список використаних джерел

1. *Арнольд В. М.* Біологічні станції та їх значіння в сучасному студіюванні природи / В. М. Арнольд // Збірник праць комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН у Києві. – К. : Друк. УНТ, 1919. – С. 75–76.

2. *Висоцький Г. Н.* Про кафедру прикладної ботаніки в УАН / Г. Н. Висоцький // Там само. – С. 57–59.

3. *Вотчал Є. Ф.* З приводу проекту заснування Інституту експериментальної ботаніки при УАН / Є. Ф. Вотчал // Збірник праць комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН у Києві. – К. : Друк. УНТ, 1919. – С. 67–70.

4. *Вотчал Є. Ф.* З приводу проектів заснування окремих відділів Інституту експериментальної ботаніки для праці в умовах спеціальних урочищ (степу, лісу, пустелі, тощо). / Є. Ф. Вотчал // Там само. – С. 71–74.

5. *Вотчал Є. Ф.* З приводу записки професора Арнольди «Біологічні станції та їх значіння в сучасному студіюванні природи» / Є. Ф. Вотчал, О. В. Кащенко // Там само. – С. 77–79.

6. *Горбань Т. Ю.* Формування підрозділу прикладного природознавства у структурі УАН в період її організаційного становлення [Електронний ресурс] / Т. Ю. Горбань // Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2014-2/8.pdf>

7. *Горбань Т. Ю.* Становлення перших академічних інституцій з вивчення природних ресурсів країни / Т. Ю. Горбань // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2015-2/7.pdf>

8. *В. І. Вернадський* – вчений мислитель, організатор науки / А. Г. Загородній, С. В. Волков, О. С. Онищенко, В. М. Шестопапов // Володимир Іванович Вернадський і Україна / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Ін-т історії України, Коміс. НАН України з наукової спадщини В. І. Вернадського; ред. кол.: А. Г. Загородній, О. С. Онищенко (голова), В. А. Смолій [та ін.]; уклад.: О. С. Онищенко, В. М. Даниленко, Л. А. Дубровіна [та ін.]. – К., 2011. – Т. 1, кн. 2 : Вибрані праці. – 584 с.

9. *Записка* О. В. Сперанського до комісії для вироблення законопроекту про утворення кафедри географії в УАН // Історія Академії наук України, 1918–1923 рр. : док. та матеріали / редкол. П. С. Сохань (відп. ред) та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – С. 82–84.

10. *Записка* П. А. Тутковського до комісії для вироблення законопроекту про утворення кафедри географії в УАН // Там само. – С. 93–95.

11. *Записка* про відділ соціальних наук // Там само. – С. 137–140.

12. *Записка* про фізико-математичний відділ наук // Там само. – С. 126–136.

13. *Із записки* В. Г. Шапошникова до комісії для вироблення законопроекту про розподіл кафедр на фізико-математичному відділі УАН // Там само. – С. 115–116.

14. *Із записки* М. Ф. Кащенко до комісії для вироблення законопроекту про утворення Акліматизаційного саду при УАН // Там само. – С. 100–102.

15. *Із записки* О. В. Фоміна до комісії для вироблення законопроекту про Ботанічний сад при УАН // Там само. – С. 105–106.

16. *Із записки* С. П. Тимошенка для вироблення законопроекту про організацію низки кафедр прикладного природознавства при УАН // Там само. – С. 113–115.

17. *Ковтун Г.* Академічні витоки хімічної науки / Г. Ковтун // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2008. – № 2. – С. 40–45.

18. *Лист* В. І. Вернадського до Міністра народної освіти та мистецтва Української держави М. П. Василенка про шляхи організації Академії наук та вищої школи в Україні // Володимир Іванович Вернадський і Україна. – К., 2011. – Т. 1, кн. 1 : Науково-Організаційна діяльність (1918–1921). – 699 с.

19. *ЦДАВО* України, ф. 2201, оп. 1, спр. 329. [Лист В. І. Вернадського Міністру народної освіти], арк. 71–72.

20. *Національна академія наук України. 1918–2008 : до 90-річчя від дня заснування* / голов. ред. Б. Є. Патон. – К. : Вид-во КММ, 2008. – 624 с.

21. *Пояснювальна записка* Міністерства народної освіти та мистецтва Раді Міністрів Української держави до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві // Історія Академії наук України, 1918–1923 рр. : док. та матеріали. – С. 148–161.

22. *Промова* В. І. Вернадського на засіданні присвяченому початку діяльності комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві // Там само. – С. 72–76.

23. *Скоронадський П.* Спогади / П. Скоронадський ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ; Ін-т східноєвропейських дослідж., НАН України, Східноєвропейський дослід. ін-т ім. В. К. Липинського. – К. : Філадельфія, 1995. – 493 с.

24. Тимошенко С. П. До питання організації класу прикладного природознавства при фізико-математичному відділі УАН / С. П. Тимошенко // Збірник праць комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН у Києві. – К., 1919. – С. 80–85.

25. *Вернадський В. И.* Дневники : 1917–1921 / В. И. Вернадский. – К. : Наук. думка, 1994. – 271 с.